

Ənvər Məmmədخانlı yaradıcılığına daha bir nəzər

Dilarə Adilgil

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu
E-mail: adilova.60@bk.ru

Annotasiya. Məqalə Ənvər Məmmədخانlının yaradıcılığına həsr olunmuşdur. Yazıcının bədii irsi müxtəlif janrlar üzrə araşdırılmış, onun haqqında deyilmiş dəyərli fikirlərə yer verilmişdir. Əsərlərindəki lirik ruh, cənub mövzusu ayrıca işıqlandırılmışdır. Başqa yazıçıların əsərləri ilə paralellər aparılmış, oxşar və fərqli cəhətlər qeyd edilmişdir. Kino fəaliyyəti və çevirmələri də unudulmamışdır. Ənvər Məmmədخانlı ədəbiyyatımızda öz yeri, tərz, çəkisi olan yazıçılarımızdandır. O, Azərbaycan ədəbiyyatında lirik-fəlsəfi-psixoloji nəsrin banilərindəndir. Onun müraciət etdiyi mövzular, qələmə aldığı hadisələr və insanlar həyat həqiqətlərini əks etdirməklə yanaşı, cazibəsi ilə seçilir, şeiriyyəti ilə heyran edir, təmizliyi və saflığı, dözümlü, mətanəti ilə sevdilir. Yazıçı həm də köhnə mövzuları “isidib” ortaya qoymur, yeni mövzular axtarır və bu, onda çox uğurlu alınır. Ənvər Məmmədخانlının yaradıcılığı həyatın bütün sferalarını əhatə edirdi. Ə.Məmmədخانlı zövqlü və mükəmməl tərcüməçi idi. Avropa və rus klassiklərindən etdiyi çevirmələrində az qala, əsərin müəllifi səviyyəsinə yüksəlirdi. Ədib ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin, dilimizin inkişafı üçün çalışırdı.
Açar sözlər: yazıçı, lirika, pyes, ssenari, hekayə

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 11.01.2024; qəbul edilib – 29.01.2024

A look at the creativity of Anvar Mammadkhanly

Dilarə Adilgil

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS
E-mail: adilova.60@bk.ru

Abstract. The article is dedicated to Anvar Mammadkhanli's creative activity. The artistic heritage of the writer was examined in various genres, valuable opinions about him were given. The lyrical spirit, the southern theme in his works is highlighted separately. Parallels with the works of other writers were made, similar and different aspects were noted. Film activities and translations have not been forgotten.

Anvar Mammadkhanli is one of our writers who has a unique place and style in our literature. He is one of the founders of lyrical-philosophical-psychological prose in Azerbaijani literature. The topics he dealt with, the events and people he wrote about reflected the realities of life, and as well as was selected with its charm, fascinated with its poetry, and made you love with its purity and innocence, endurance and fortitude. The writer did not reveal old topics, he looked for new ones, and he was quite successful in this regard. Anvar Mammadkhanli's creativity covered all fields of life. A.Mammadkhanli was a great translator. The writer achieved to translate the European and Russian classics in the level of the author. The writer worked for the development of our literature, culture and language.

Keywords: writer, lyrics, play, scenario, story

Article history: received – 11.01.2024; accepted – 29.01.2024

Giriş / Introduction

Bu il 110 illiyi qeyd olunan Ənvər Məmməd-xanlı ədəbiyyatımızda öz yeri, tərz, çəkisi olan yazıçılarımızdandır. O, Azərbaycan ədəbiyyatında lirik-fəlsəfi-psixoloji nəsrin banilərindəndir. Onun müraciət etdiyi mövzular, qələmə aldığı hadisələr və insanlar həyat həqiqətlərini əks etdirməklə yanaşı, cazibəsi ilə seçilir, şeiriyyəti ilə heyran edir, təmizliyi və saflığı, dözümlü, mətanəti ilə sevdilir. Yazıçı həm də

köhnə mövzuları “isidib” ortaya qoymur, yeni mövzular axtarır və bu, onda çox uğurlu alınır. Ə.Məmməd-xanlı ədəbiyyatda öz sözünü deməyə ilk irihəcmli əsəri olan “Burulğan” povesti ilə başlamışdır. “Burulğan” Bakı neftçilərinə həsr olunmuş istehsalat əsəri olsa da, burada əsas diqqət obrazların psixoloji-emosional baxımdan açılmasına, beləliklə, müəllifin mövqeyinin konkretləşməsinə yönəlmişdi.

Əsas hissə / Main Part

Ə.Məmməd-xanlı “anadan yazıçı kimi doğulmuşdu” və həyatdan “təmənnası ancaq ədəbiyyat idi”. Oxuduğu-ışlədiyi hər sahə – istər Sənaye texnikumu olsun, ya zavodda texnik, eləcə də Azərbaycan Neft İnstitutunda təhsil alması, Azər-nəşrdə redaktor, ya Şimali Qafqaz cəbhəsində, 416-cı diviziyanın tərkibində müxbir kimi döyüş yolu keçməsi ona zəngin həyat təcrübəsi qazandırmışdı və aldığı həyat bilgilərini sevə-sevə əsərlərinə köçürmüşdü. Elə buna görə də, yaradıcılığı həyatın bütün sferalarını əhatə edirdi. İstedad varsa, hər bir şəraitdə üzə çıxacaq, qapıdan buraxmasan, pəncərədən keçəcək. Onun əsərlərinin fərqli, cəlbedici havası var. Burada üföqlər sakit olmasa da, gözəldir. Yaradıcılığına daldıqca “Bakı gecələri”nə vurulsan, “Karvan dayandı” ilə fəxr edirsən, “Buz heykəl”ə mat qalırsan, “Şər-qin səhəri” düşünür...

Onun sevimli övladı hekayə idi. Ə.Məmməd-xanlı yazıçı kimi formalaşdırın, məşhur edən məhz hekayələri olmuşdur. Ən gözəl nümunələri 1930-40-cı illərdə qələmə almışdı. “Bakı gecələri”, “Buz heykəl”, “Ay işığında”, “Baş xiyabanda” və s. həmin dövrdə yaranmışdı. M.S.Ordu-badi yazırdı: “Ənvər Məmməd-xanlı başqalarının bütöv bir povestdə və ya romanda verə bilmədiyi əsrarəngiz əhvalatı bir hekayəyə sığışdırı-bilən sənətkardır. Onun əsərləri ümum-xalq etirafı qazanmışdır” [1]. Əsərlərinin dili elə sadə, axıcıdır ki, ayrılmaq ol-

mur, sanki qələm özü-özünə yol açaraq yazıb. Mənim Ə.Məmməd-xanlı irsi ilə tanışlığım yaşıldırım kimi, “Buz heykəl”dən başlamışdı. Məktəbdə keçdiyimiz, yarım əsr ötsə də (mənim üçün), xatirimizdə dünən oxumuşuq kimi təzə qalan həmin o “Buz heykəl”dən. Analıq abidəsindən, himnindən. Zamanla məktəb proqramından uzaqlaşmış, sinifdən-xaric oxuya yaxınlaşdıqca Ə.Məmməd-xanlı yaradıcılığı ilə böyük tanışlıq başladı.

“Bakı gecələri” yazıcının ən parlaq əsərlərindən olub, hər cür “müsabiqə”dən və müqayisədən kənar-dır. O, hamının bildiyi sözü elə deyir ki, elə bil indiyə qədər deyilməyib. Bu əsə-rində Bakının gecələrini narın ruh adamı, duyğu yazıçısı kimi hekayət edir. “Danışır da” demək olar, amma mən belə demək istədim, bunu uyğun bildim. “Böyük şəhərin bu evi haqqında bildiyim yalnız o idi ki, bu evin hansı mərtəbəsində-sə mənim şəhərli sonsuz xalamla əri Əlimürsəl kişinin iki otaqdan ibarət mənzilləri var” [3, s.17]. “Bakı gecələri” poeziyaya yaxın hekayədir, əsər bir “kəlağayı kimi işlə-nib”. “Yolu gah düzünə, gah köndələninə getmişdim, şəhərin axşam qaynarındakı izdiham içində çox çalxalanmışdım, böyük şəhər içində önümə çıxan kiçik bir şəhərin yuxarı başındakı qala qapılarından içəri girmişdim və burda ilişdiyim sehrin əlindən qurtulmaq üçün çox çırpınmışdım, nəhayət dəniz kənarına çıxarkən, sanki daşları faciəli əfsanəsindəki qara bir ehtirasın cəhənnəm

dili ilə qarşılıq Qız qalasının uca və qara heykəlinə yalnız bircə an baxa bilmişdim” [3, s.20]. Kim bu şəhərdə doğulub böyüyübsə, DNK-na daxil olubsa, kim bu bu şəhəri heç olmasa bircə dəfə görübsə, ya görməyi arzulayırsa, bir söz – Bakını kim sevir, bu əsər onun üçündür. Bütün zamanlar üçündür. “Bakı – insan kimi unikaldır” (Metyu Brayza).

Cənub mövzusu həmişə Şimali Azərbaycan ədəbiyyatının ana xətti olub. Ə.Məmmədخانlı da bu mövzudan kənarda qalmamış, Güneyə silsilə əsərlər həsr etmişdi. Əsərlərində nəql edilən hadisələr, əhvalatlar xəyali deyil, əyani-dir. Elə götürək Təbrizin təsvirini... Mühəribə vaxtı orada xidmət edən yazıçı “şəhərlərin gözü və gözəli Təbriz”in rəsmi belə çəkirdi: “Güneydəki başı qarlı uzaq və böyük dağlar ilə qırımızı torpaqlı, kiçik və yaxın dağlar arasındakı bu şəhər Təbriz idi” [3, s.160]. Əslində, adı təsvirdi... Bu təsviri qiymətli edən canlı görən hekayəçi, şimaldakının həsrəti, hər ikisinin Təbriz sevgisi idi.

“Baş xiyabanda” və “Karvan dayandı” hekayələri cənub silsiləsindəndir. “Baş xiyabanda” fərqli süjet üzərində qurulmuşdur. Burada kiçik qəhrəmanın itlərə göstərdiyi mərhəmət hissi ilə bərabər, bir özünü qorumaq məqsədi də vardır ki, bunu da hekayə edən hərbiçi sonda anlayır. “Şaxtılı gecənin bir aləmində ki, əl açmaq üçün şəhərin baş xiyabanında ins-cins qalmamışdı, şəhərin dilənçi uşaqlarından kiçik bir oğlanın ilişib burada, baş xiyabanda qalması çox təəccüblü idi. Və şəhərin sahibsiz, sərsəri, ac itlərindən böyük bir sürü o uşağı mühasirəyə almışdı. Uşaq sürü içində fırlanırdı və əlindəki çörəkdən qopartdığı tikələrdən sürüdəki ac itlərin hərəsinə bir pay düşməsinə cəhd edirdi” [3, s.126]. İsti yuvaya və şəfqətə möhtac bu cocuq iztirabları ilə necə də neçə körpə qəhrəmanı – məsələn, Qavroşu və Baharı yada salır. V.Hüqo Qavroş haqqında yazırdı: “O daxil olanda soruşurdular: Hardan gəlirsən? – Küçədən. Çıxanda soruşurdular: Hara gedirsən? – Küçəyə”. Müəllifin usta qələmi ilə Tehranın arxa dalanlarla baş xiyabanının təzadları, səfilliğin fəlsəfəsi cəmi 4 səhifədə ən acımasız şəkildə təqdim olunur. Kimin sözüdürsə, burada yerinə düşür... “Demək istədiyini çoxları deyə bilər. Ən böyük sənətkarlıq demək istədiyindən başqa bir şey deməməkdir”. Ümumiyyətlə, Ə.Məmmədخانlı-

nın əsərləri həm də orijinal finalı ilə seçilir. Süjet öz bədii həllini finalda tapır. Yazıçı sonda oxucunu təəccübləndirməyi, gələcəyə yeni başlanğıc, bir ümid yeri qoymağı sevdi. “ – Elədir, həmişə yollardayam, sarban – sinəmdən keçən arzular karvanıyla yol gedirəm... və gedəcəyəm son nəfəsimə kimi...” [3, s.115]. Bitirmək həmişə çətindir. Yarımçıq, uğursuz bədii sonluq ən gözəl əsəri də heç edə bilər.

1944-cü ildə yazıçı “Karvan dayandı” hekayəsini yazır. Ə.Məmmədخانlı bu əsəri ilə sübut etdi ki, insanın adı, əqidəsi, qüruru, şəxsiyyəti canından qabaqdır. Əsər oxucunu son hərfinə qədər “buraxmır”. Sehrli səsə sahib Odunçuoğlu tam azad bir insandır. Müəllif dövründən dolay xiffətini çəkdiyi azad ruhu öz qəhrəmanında yaşadır. O, yəqin ki, xəyali bir obrazdır, çünki bu qədər mətin, dönməz, heç bir halda yumşalmayan, əyilməyən, sınımayan, əqidəsinə sadıq birinin real olduğuna inanmaq çətindir. Hətta anıdan düşündüm ki, ona Daşdəmir, Qorxmaz, Polad adları daha çox yaraşardı (Bu da artıq mənim fantaziyam olsun...). “Xan gülümsəyərək içəri girmişdi, gəlmişdi onun qoluna girmişdi, özüylə bərabər qonaq otağına aparmışdı və yuxarı başda öz yanında ona yer göstərmişdi” [3, s.112]. O isə xalqın məhəbbətini seçir. Dinmir, etiraz, üsyan etmir, qorxmur, dinməzsöyləməz qapıya doğru gedir. Əslində, hər yazıçıya xas xüsusiyyətdir; arzuladığını, görmək istədiyini gerçək kimi qələmə vermək... Odunçuoğlunun bizim nəsrə bənzərini xatırlaya bilməsəm də, sevdiyi Çimnaz Vaqifin Xuramanı sayaq, qarşısında qızıl sandıqlar açılan kimi var dövlətə, şan-şöhrətə uyub, sarayı seçir.

İndi bir qədər “Ə.Məmmədخانlı hekayə ustasıdır” postulatından uzaqlaşdıq onun teatr və kino sahəsindəki xidmətlərindən danışaq, hansı ki, daha böyük söhbətin mövzudur. Tənqidçi C.Cəfərov 1963-cü ildə yazırdı: “Deməli, hekayə ustası Ənvər dramaturgiya və romançılıqda da yeni və mənalı söz demək iqtidarındadır... Ədəbi təcrübə göstərir ki, istedadlı yazıçılar həyatı rəngarəng gördüklərindən bir janr daxilində qala bilmirlər, çünki bu halda öz istedadlarını daha yaxşı ifadə edə bilər, daha əhatəli bir təmas yaradaraq ona daha mükəmməl təsir göstərə bilərlər” [4]. Ə.Məmmədخانlının daha sonra iri epik formalara müraciət etməsi, janrdan janra keçib özünü müxtəlif növlərdə sınaması, əsla

onun əsərlərinin keyfiyyətini aşağı salmadı, təsir qüvvəsini azaltmadı. Və yazıçı bütün janrlarda “öz janrına” – lirik təhkiyəsinə sadıq qaldı. Onun sərt realizmi də yetərincə romantikdir. Əsərlərində həm fikir, həm estetika qoşa addımlayırdı. 1957-ci ildə respublikanın baş teatrında tamaşaya qoyulan “Şərqi səhəri” dramı “Azdramanın tarixində bir səhifə” oldu. Belə deyirlər ki, teatr həyatın inikası yox, böyüdücü şüşəsidir. Dünya dəyişir, insanın xisləti isə həmin cürdür. Səhnə işıqları, səhnə tərtibatı öz yerində, tamaşanı tamaşa edən, ilk növbədə, dramaturqun ideyalarıdır. Pyes SSRİ Dövlət mükafatına layiq görülsə də, hansısa naməlum səbəbdən əsərin müəllifi mükafatdan kənar qalmışdı. Uzun zaman fasiləsindən sonra Xalq artisti Lütvi Məmmədbəyov özündə cəsarət taparaq Adil İsgəndərovdan sonra “Şərqi səhəri”nə yeni həyat verdi. Dramaturq televiziya variantına başlanğıcda etiraz etsə də, sonda Səməndər Rzayevin Ağalarov rolunda “allahlıq elədiyi” bu tamaşadan məmnun qalmışdı. “Səninlə mənimki qalsın sonraya, Bakı. Vaxt gələr, mən qayıdaram. Bax, məhşər o zamandır”, – deyən Ağalarov obrazı sanki aktyorun boyuna biçilmişdi. Qalmışdı obraza uyğun açar salmaq, düzgün “parol” tapmaq ki, aktyor bunun öhdəsindən yüksək səviyyədə gələ bilmişdi.

Ə.Məmmədخانının əsərlərində minor lad hakim olsa da, “Şirvan gözəli” pyesi ilə sübut etdi ki, çox rahatlıqla yaradıcılığının yönünü dəyişə bilər. Onun demək olar yeganə şaqraq əsəri həmin bu lirik komediyasıdır. Belə köklü dəyişiklik, müasirlik Stalinin ölümündən sonra ölkədə baş qaldıran yeni ab-havanın təsirindən də ola bilərdi. “Şirvan gözəli” Zaqafqaziya teatr baharında birinci dərəcəli diploma layiq görülmüşdü.

Ə.Məmmədخانının ssenariləri əsasında çəkilmiş filmlər kinostudiyamızın qızıl fonduna daxil edilmişdir. O, Moskvada Ali Kinemotoqrafiya İnstitutunun müdavimi kimi bu sahənin də peşəkəri idi. “Alma bağları”, “Fətəli xan”, “Babək” filmlərinin ssenarisi ona məxsusdur. Kinorejissor Lətif Səfərovun ekranlaşdırdığı “Leyli və Məcnun” filminin də ssenari müəllifi Ə.Məmmədخانlıdır. Kino-variant Məhəmməd Füzulinin eyniadlı əsərinin motivləri əsasında yazılmış, müəyyən qədər də Nizamidən götürülmüşdür. Lakin ssenari müəllifin poetikasına

və üslubuna uyğun ifadəli, canlı dil ilə qələmə alındığına görə böyük ekranda tam fərqli və yeni bir məhəbbət dastanını izləmək mümkün olmuşdu. Yazıçı məlum süjetdən bir vasitə kimi istifadə etmiş, xəyalındakı Məcnunu yarada bilmişdir. Ə.Məmmədخانlı Qeysi Məcnun kimi deyil, nakam aşiq, incə qəlbli şair, mütəfəkkir, filosof kimi təqdim etmişdir: “Yarəb, pak olan varlığı sevib damğalanmışam və boynumda qəm zənciri hüzuruna gəlmişəm. Amma demirəm mənə bu zəncirdən xilas eylə. Demirəm ruhumu söndür, mənə zəmanəyə ram eylə! Demirəm zəliləm, mənə səadət ver, demirəm bədbəxtəm mənə nicat ver! Yox-yox, istədiyim səndən başqa şeydir. At mənə cəhənnəmə, qoy dönüm küfr odunda yanan məşələ! İstəmirəm o behişt, mənə Leylimi ver!” [2, s.20].

Film 1961-ci ildə rus dilində çəkilsə də, sonradan dilimizə dublyaj edilmişdir. Yaradıcı heyət dövrün tələblərinə cavab verən ekran işi ərsəyə gətirmiş, film kino aləmi və tamaşaçılar tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdı.

“İntizar” 20 dəqiqəlik kino-novelladır. “Ananın çırağı” hekayəsi əsasında 1969-cu ildə çəkilmiş, Mərkəzi Televiziya ilə Ümumittifaq miqyasında nümayiş olunmuşdu. Ssenaridə 20-ci illər abreviaturası ilə qeyd edilən dövrdən və həmin dövrün inqilabi hadisələrindən danışılır. Bu lentə “Vətən” kinoteatrında baxmağım yaxşı yadımdadır. Qış tətlimində məktəbdən kollektiv getmişdik. Xatırlayıram ki, filmə çox təsirlənmişdim. Filmin epizodlarından hardasa bizim yaşda oğlan, pəncərədən görünən çaxnaşma, əli məşəlli kütlə indi də gözümün qabağındadır. Bir də başı qarayaylıqlı, əliçıraqlı qadın... İnqilabi hadisələr zamanı oğlunu itirən, canından can ayrılan ana ağrısını xəfiflətmək üçün bir oğlan uşağını övladlığa götürür, ona öz balası kimi baxır, layiqli insan olması üçün çalışır. Ümumiyyətlə götürəndə, Ə.Məmmədخانlı öz doğma mövzularından demək olar ki, kənara çıxmır. Ana məhəbbəti, cənub mövzusu, inqilab, neft, tarixə müraciət... “Babək dünyasının qiyabi sakini” olaraq yaşamışdı. Xalq qəhrəmanının həyat və mübarizəsinə çox uzaqlardan – “hicri ilə ikinci yüzilliyin sonları, miladi ilə doqquzuncu yüzilliyin əvvəllərindən” başlayan yazıçı sonradan mövzunu yığıb-yığışdıra bilməmiş, özünə tələbkarlığı və sənətkar vasvasıçılığı da bir tərəfdən “mane” olmuşdu. Hətta “Babək”

filmini bir il ərzində 35 milyon tamaşaçı izləməsinə, Naxçıvanın böyük bir rayonunun filmin şərəfinə onun adı ilə əbədiləşdirilməsinə baxmayaraq, ssenarist ekran işini bəyənməmişdi. O, Babəkə bir neçə janrda yanaşmış, tarixiliyi saxlamaqla dövrü, mühiti bədii əks etdirmişdir. Mövzu uzaq, dərin və çəkdikcə çəkirdi. Yazıcının ölümündən sonra da onun “Babək”i yaşayır. 2018-ci ildə roman Türkiyədə nəşr olundu. Elə tarixi əsərlər var ki, əfsanəsi qəhrəmanını üstələyir. “Hərb və sülh” romanı, “Vaqif” dramı kimi... Hələ “Paris Notrdam”da var ki, kilsəni sökülməkdən xilas etmişdi. Babəkin ta-

rixdən ədəbiyyata adlaması böyük istiqlalçı C.Cabbarlının adı ilə bağlıdır. Dramaturq özünün “Od gəlini” faciəsini sərkərdə Babəkə həsr etmişdi. Pyesin ilkin adı “Babək” olsa da, sonradan yazıçı özünəməxsus romantik pafosla onu “Od gəlini” adlandırmışdı. Ə.Məmmədخانlının “Babək”indən fərqli olaraq, “Od gəlini”ndə “sənədləşdirilmiş tarix və tarixi şəxsiyyətlər” yoxdur. Əsər daha çox tarixi-romantik dram kimi qiymətləndirilir. C.Cabbarlı da bu mövzu üzərində 3 il çalışmış, rejissor A.Tuqanov bu tamaşanı “həyəcan baxımından ən güclü” əsər hesab etmişdir.

Nəticə / Conclusion

Ə.Məmmədخانlının şair təbiəti əsərlərinin dilini də şairanə edir. Əsərlərinin dili mənsur şeiri xatırladır. Nəsrə yazılıb, poeziya kimi oxunur. Onun kədəri də işıqlıdır. Şair Ə.Məmmədخانlının lüğət fondu xüsusi zənginliyi ilə seçilir, qulağa xoş gəlməklə dilin də estetikliyini artırır. Elə ifadələr var ki, müəllif onları bilərəkdən obrazların dilinə daxil edir: “Ada, çöllü balası, otur gedək, yoxsa vağzalı *xəzpuşları mafar verməz*, heybəni çiyindənən, papağını başından çırpışdırarlar” [3, s.16]. Və yaxud: “Bu şiddətli baş ağrıları vaxtaşırı gecələrimin *ayaqdaşdır*” [3, s.125].

“Onun təqdimində ana dili olduğu gücdə görünür”, ucaldıqca ucalır, gözəlləşdikcə gözəlləşir. “Dənizdən həzin bir külək əsirdi, şəhərdə alışan işıqların sayı anbaan çoxalır, doğulduğu şəhərin çıraqban axşamı elə bil dönüb yalnız ona baxırdı və qız şəhərin o qızıl işıqları önündə sirlili bir rəqsə başlayırdı” [3, s.27]. Oxuduqca Azərbaycan dilinə bir daha, dönə-dönə vurulursan. Yazıçı doğma dilin əsl bilicisi kimi ona sahib çıxır, təəssübünü kiməsə buraxmırdı.

Ə.Məmmədخانlının zəmanə cəhətdən bəxti gətirməmişdi. Necə deyərlər, uyğun olmayan zamanda, uyğun olmayan yerdə dünyaya gəlmişdi. Əslində, bu tək onun yox, bütün müasirlərinin bəxtsizliyi, faciəsi idi. Amma nisbət həmişə var və bu nisbət gənc yazıcının xeyrinə deyildi. Şəxsi həyatında uğursuzluqla üzləşən Ə.Məmmədخانlı qlobal tənhalığını batırmaq, həyatı tuta bilmək üçün mehrini dəftər-qələmə

saldı. “Neçə-neçə bədii niyyətlər xəyalında növbəyə dayanıb öz icrasını gözləyirdi”. Bununla da, həm özünü xilas etdi, həm də ədəbiyyatımızı lirik prozasız qoymadı. Ümumiyyətlə götürəndə isə, Ə.Məmmədخانlı yaradıcılığını bəyənen, sevən oxucunu ürəklə yüksək zövq sahibi kimi xarakterizə etmək olar.

O bir az-bir az öz qəhrəmanlarına bənzəyirdi, özündən həm Məcnuna, həm Bəhrüza, eləcə də Yunisə, Odunçuoğluna pay vermişdi. Hər qəhrəmanın da dərdi bəs qədərdir və özünə bəsdir. “İnsanlar həmişə elə özlərini yazırlar”. Özün haqqında danışanda da dayanmaq çətindir. Belə fikir də var ki, (haqsız da sayılmaz) yazıçı haqq dünyasına köçəndə əsərləri yetim qalır. Yəni unudulmaq, yaddan çıxmaq, daha nəşr olunmamaq qorxusu var. Ə.Məmmədخانlı bu sınaqdan üzəgə çıxmış, yaradıcılığı zamana, zövqə, “dəb”ə dayanıqlığı ilə bu gün də layiq olduğu fəxri yerindədir.

Ə.Məmmədخانlı zövqlü və mükəmməl tərcüməçi idi. Avropa və rus klassiklərindən etdiyi çevirmələrində az qala əsərin müəllifi səviyyəsinə yüksəlirdi. Ədib ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin, dilimizin inkişafı üçün çalışırdı. “Azərbaycan ədəbiyyatının böyük dəryasında öz adası” olan Ə.Məmmədخانlı həm də təmkinli yaradıcılığı ilə “şəxsiyyətinin ucalığında dayanacaq sənətkar idi”. Ona zamanın içində üzən buz adası da deyirlər. Mənə görə isə o, həyatın aylı tərəfində yaşayıb-yaradırdı. Günəşli tərəf isti olsa da, aylı tərəf daha gözəl görünür.

Ədəbiyyat / References

1. Ədəbiyyat qəzeti. Ə.Məmmədخانlı–110 – Ənvər Məmmədخانлы – zamanın içində üzən nəhəng buz adası. 28.02.2023
2. Firidun Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası. Şair təbiətli yazıçı. 2013
3. Məmmədخانлы Ənvər. Seçilmiş əsərləri. Avrasiya Press, 2005
4. Tofiq Abdin. “Həyatım ağrıyır”. Dramaturq və ssenariçi. “525-ci qəzet”, 18.03.2013

Ещё один взгляд на творчество Энвера Мамедханлы

Дилара Адилгиль

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА

E-mail: adilova.60@bk.ru

Резюме. Статья посвящена творческой деятельности Энвера Мамедханлы. В различных жанрах рассмотрено художественное наследие писателя, даны ценные отзывы о нем. Лирический дух, южная тема в его произведениях выделены отдельно. Были проведены параллели с произведениями других писателей, отмечены схожества и различия. Не оставлены без внимания его кинодеятельность и переводы.

Энвер Мамедханлы один из писателей в нашей литературе, занявший своей писательской манерой основное положение. Он является одним из основоположников лирико-философской-психологической прозы в азербайджанской литературе. Помимо обращения к темам изображения реальных событий из жизни людей, его перо восхищает поэтичностью, чистой искренностью, терпимостью и твердостью духа. Писатель не использует «старые» темы, а ищет новые, чего успешно добивается.

Творчество Энвера Мамедханлы охватывает различные сферы жизни. Он был также мастером переводческого дела. Его переводы европейских и русских классиков могут даже считаться почти равными авторским оригиналам. Писатель творил для развития нашей литературы, культуры, языка.

Ключевые слова: писатель, лирика, пьеса, сценарий, рассказ